

Póttápvízelőkészítő rendszerek környezetszennyezési mértékének analizise

Hilt László

okl. energetikai szakmérnök
Alagi Állami Gazdaság

1. Bevezetés

Hazánkban az 1976-ban életbe lépett környezetvédelmi törvény következtében számos területen (vízkészlet, talaj, levegő, zaj) igen fontos részeredmények születtek, azonban környezetünk egyre fokozódó elszennyeződését megállítani nem tudtuk, csupán lassítani.

A vegyi vízelőkészítő berendezésekkel működő ipari kazántelepek, nagy számuk miatt a vízdali környezetszennyezésnek is jelentős forrásai.

Fontos, hogy a gazdaságosságot és környezeti kímélést döntően befolyásoló tényezők figyelembevételével jellemezzük az ipari kazántelepeken legelterjedtebben használatos vízelőkészítési technológiákat.

Amíg a póttápvízelőkészítő rendszerek műszaki gazdaságossági kérdéseiről számos dolgozat megjelent már, addig a póttápvízelőkészítő eljárások környezetvédelmi sajátosságairól, az egyes technológiák környezetszennyezési mértékének számszerűsítésére csak próbálkozások történtek [1], ill. elveket rögzítettek [2].

Ilyen örökszabály például az, hogy a meszes előlagyítás a legkörnyezetkímélőbb vegyi vízkezelő eljárás.

Felmerül azonban a kérdés, hogy egyrészt igaz-e ez minden nyersvízösszetételre (bármilyen ionarányra), másrészt a ME + KS—Na⁺ póttápvízelőkészítő rendszer eredő fajlagos környezetszennyezése is kedvezőbb-e más (pl. KCO—H⁺ + KS—Na⁺) rendszer eredő fajlagos környezetszennyezési mértékénél.

A kormány anyag- és energiatakarékossági eredményeivel azonos jelentőséggel bíró környezetvédelmi erőfeszítések arra ösztönöznek, hogy a kérdést közelebbről vizsgáljuk meg, és a viszonyokat lehetőleg analitikus leírási mód segítségével elemezzük.

Ebben a dolgozatban, a teljesség igénye nélkül, a vízelőkészítésben használatos műveleti egységek, és az ezekből összeépített póttápvízelőkészítő rendszerek (eredő) fajlagos környezetszennyezési mértékét határozzuk meg.

Ezek ismeretében a műszakilag egyenértékű és közel azonos összköltségű eljárások közti gyors választás egy újabb tényező figyelembevételével válik könnyebbé.

2. Az ioncserélős műveleti elemek fajlagos környezetszennyezése

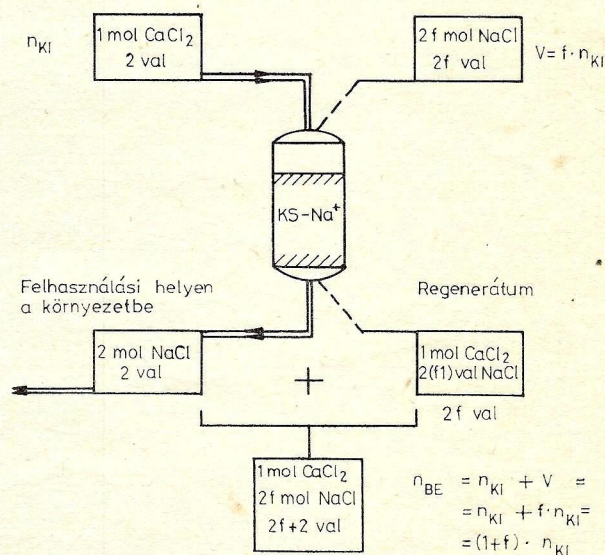
Az 1. ábrán egy Varion KS töltetű Na⁺ ioncserélő műveleti elem viszonyait ábrázoltuk.

A környezetből kivett minden n_{KI} = 1 mol = = 2 val keménységokozó sóra, pl. CaCl₂-re a regenerálási mód függvényében V = 2 f mol = 2 f val NaCl vegyszerfelhasználás mutatkozik. Regeneráláskor a környezetbe távozik

$$n_{BE} = n_{KI} + f n_{KI} = n_{KI}(1 + f) \text{ ionmennyiség.}$$

A környezetszennyezés mértéke

$$K = n_{BE} - n_{KI} = f n_{KI} = V,$$

A környezetszennyezés

$$K = n_{BE} - n_{KI} = f \cdot n_{KI}$$

A fajlagos környezetszennyezés

$$k = \frac{K}{n_{KI}} = \frac{f \cdot n_{KI}}{n_{KI}} = f$$

[747-1]

1. ábra. Ioncserélős műveleti elem fajlagos környezetszennyezési mértéke

a fajlagos környezetszennyezés pedig.

$$k = K/n_{KI} = f \cdot n_{KI}/n_{KI} = f.$$

Az ioncserélős műveleti elemek fajlagos környezet-szennyezési mértéke éppen az eljárásnál alkalmazott vegyszerfeleslegtényező értékével egyezik meg. $k = f$

Környezetszennyezési szempontból tehát a kis vegyszerfelesleggel regenerálható eljárásokat kell előnyben részesíteni, ezek:

- gyenge típusú ioncserélő anyagok (Varion KCO, ADA) felhasználása,
- takarékregenerálás (vegyszervisszaforgatás, ill. újrafelhasználás) alkalmazása,
- ellenirányú regenerálás számbavétele.

3. A fizikai elven működő műveleti elemek fajlagos környezetszennyezése

A fizikai elvű műveleti elemek, éppen azért, mert működésükhöz vegyi anyagot egyáltalán nem, vagy csak igen kis mértékben használnak, közel zérus környezetszennyezéssel működnek.

Ezek az eljárások:

Az ülepítés (Ü), a fizikai szűrés (FSZ, EMF is), az abszorpció (A), a hideg gáztalanítás (HG; $\text{CO}_2 \uparrow$), a termikus gáztalanítás (TG; $\text{CO}_2 \uparrow$, $\text{O}_2 \uparrow$), az elgőzölttetés (EG), a fordított ozmózis (FC, Ultraszűrés is), az elektrodialízis (ED) stb.

Meg kell jegyezni, hogy néhány eljárás (mint pl. az elgőzölttetés, fordított ozmózis stb.) zérus környezetszennyezése látszólagos, hiszen a felhasznált vizet ezek működéséhez is valamilyen mértékben elő kell készíteni. A vízelőkészítő berendezéseknél pedig vegyszerfelhasználás mutatkozik. Az egész rendszer fajlagos környezetszennyezési mértéke emiatt természetesen zérusnál nagyobb.

4. A meszes előlágyítás fajlagos környezetszennyezési mértéke

A meszes előlágyító reaktorban lejátszódó speciális csapadékképző vegyi folyamatok és heterogén reakciók eredményeként megállapítható, hogy általában

$$f \neq k \neq \text{állandó}$$

Az $f = \text{állandó}$ és $k = \text{állandó}$ csak igen speciális esetekben áll fenn.

A meszes előlágyításnál alkalmazott vegyszerfelesleg, illetve a kialakuló fajlagos környezet-szennyezési mérték a nyersvíz eredeti összetételének (az ionok: Ca, Mg, m, ÖK, SZCO₂ arányának) erősebben függvénye, mint az ioncserélésnél.

Ezért a meszes előlágyítás folyamatait elkülönítve kell vizsgálnunk.

A gyakorlati tervezés során a legfontosabb befolyásoló tényezőket az alábbiak szerint vesszük figyelembe:

vizsgálják

- a nyersvíz eredeti összetételét (az ionok egymáshoz viszonyított arányát),
- a (részben tudatosan megválasztott) mészfelületet,
- a kezelendő víz szervesanyag-, ionos és kolloid kovásv-, valamint lebegőanyag-tartalmát és azok fajtáját,
- a víz hőmérsékletét, szabad CO₂ tartalmát stb.

A vegyi folyamatok lejátszódására alapvetően a nyersvíz alábbi jellemzői hatnak:

- m lúgosság,
- Ca és Mg tartalom és arány,
- szabad CO₂ (hőmérséklet).

A számítások könnyebbé tétele érdekében vesszük be az alábbi (diemenzió nélküli) fajlagos jelöléseket:

$$y = \text{Ca}/m \quad z = \text{ÖK}/m \\ \text{Mg} = \text{ÖK} - \text{Ca} = (z - y)m$$

Az ionok arányától függően három fontos víz-összetételt érdemes megkülönböztetni:

1. $\text{KK} = m < \text{Ca} < \text{ÖK} = \text{KK} + \text{ÁK}$
 $y = \text{Ca}/m > 1 \quad z = \text{ÖK}/m > 1 \quad z > y$
 $Y_{\text{MAX}} = z \quad \text{ha } \text{Ca} = \text{ÖK}$
(jelölések a 2. ábra alapján)
2. $\text{KK} + \text{ÁK} = \text{ÖK} > m \geq \text{Ca}$
 $y = \text{Ca}/m \geq 1 \quad z = \text{ÖK}/m \geq 1$
 $y_{\text{MAX}} = 1 \quad \text{ha } \text{Ca} = m$
 $0 < y < 1 \quad z > 1$
3. $\text{KK} + \text{SZIK} + m > \text{ÖK} = \text{KK} \geq \text{Ca}$
 $y = \text{Ca}/m < 1 \quad z = \text{ÖK}/m < 1$
 $y_{\text{MAX}} = 0 \quad 0 < y \leq z$

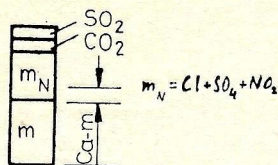
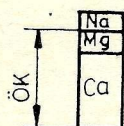
A fenti tényezőkkel jellemzett vizekben lévő vegyületek fajtáját és mennyiségét mutatja az 1. és 2. táblázat.

A meszes előlágyítás fajlagos vegyszerfelhasználásának és környezetszennyezési mértékének számított jellemzői a 3. és 4. ábrán láthatók.

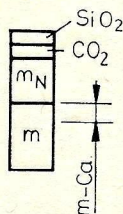
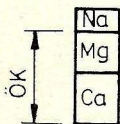
A meszes előlágyítás viszonyait elemezve az alábbi megállapítások tehetők:

- nagy Ca tartalmú nyersvizek ($\text{Ca} > m$) feldolgozása meszes előlágyító reaktorban kedvező környezetszennyezés mellett hajtható végre, hiszen a fajlagos környezetszennyezési mérték ez esetben a sztöchiometrikus és egységnyi vegyszerfelesleg tényező alatt van, tehát $1 = f > k = f(m)$;

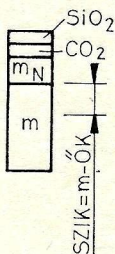
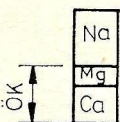
1.) $m < Ca$

2.) $Ca \leq m < \text{ÖK}$

3.) $\text{ÖK} = KK > m$

Ionarányok

$$y = \frac{Ca}{m} \quad z = \frac{\text{ÖK}}{m}$$

$$Mg = \text{ÖK} - Ca = (z - y) \cdot m$$

$$TCO_2 = K_T \cdot Ca \cdot m^2 = K_T \cdot y \cdot m^3$$

747-2

2. ábra. Különbéféle összetételű nyersvizek ionarányai

— az MG-tartalom növekedésével a vegyszerfelesleg tényező és a fajlagos környezetszennyezési mérték is növekszik, tehát a meszes előlágyító környezetbarát jellege egyre inkább eltűnik;

— szikes vizek előkészítésénél, ha a víz további feldolgozása $KS-Na^+$ ioncserélőn történik, akkor a tápvíz túlzott lúgosságának elkerülése érdekében a reakciót csak a Na_2CO_3 képződéséig célszerű végrehajtani. Ezzel szemben teljes sótalanítás esetén a Mg ionok minél tökéletesebb eltávolítása és az anioncserélők terhelésének csökkentése érdekében a NaOH-képződést kell előirányozni. Ennek megfelelően szikes vizeket lágyító reaktorok üzemirányításának

$$\begin{aligned} Na_2CO_3 \text{ képződéséig} & \quad 2p - m = \pm 0,1 \\ NaOH \text{ képződésnél} & \quad 2p - m = SZIK \pm 0,1 \end{aligned}$$

alapján kell történnie. Kis Ca tartalmú szikes víz meszes előlágyítóban való feldolgozása környezetvédelmi szempontból nem ajánlatos. A kémiai vízkezelő műveleti elemek környezetszennyezésének összefoglaló sémája az 5. ábrán látható.

5. Póttápvizelőkészítő rendszerek fajlagos környezetszennyezési mértékének számítása

A teljes vízkezelő rendszer környezetszennyezésének megítéléséhez az előzőekben felsorolt, de az adott esetben konkrétan alkalmazott valamennyi fizikai és kémiai elvű műveleti elem környezetszennyezését számításba kell venni. Az elemeket a nyersvíz kivételétől a hulladékvíz élővízbe (csatornába) engedéséig kell a vizsgálat tárgyába bevonni.

Az egész rendszer környezetszennyezése:

$$K_R = \sum K_i = \sum n_{BE,i} - \sum n_{KI,i}$$

A rendszer fajlagos környezetszennyezési mértéke pedig

$$k_R = \frac{K_R}{n_{KI,i}} = \frac{\sum K_i}{\sum n_{KI,i}}$$

Különbéféle összetételű vizekben lévő vegyületek fajtája és azok mennyisége

I. táblázat

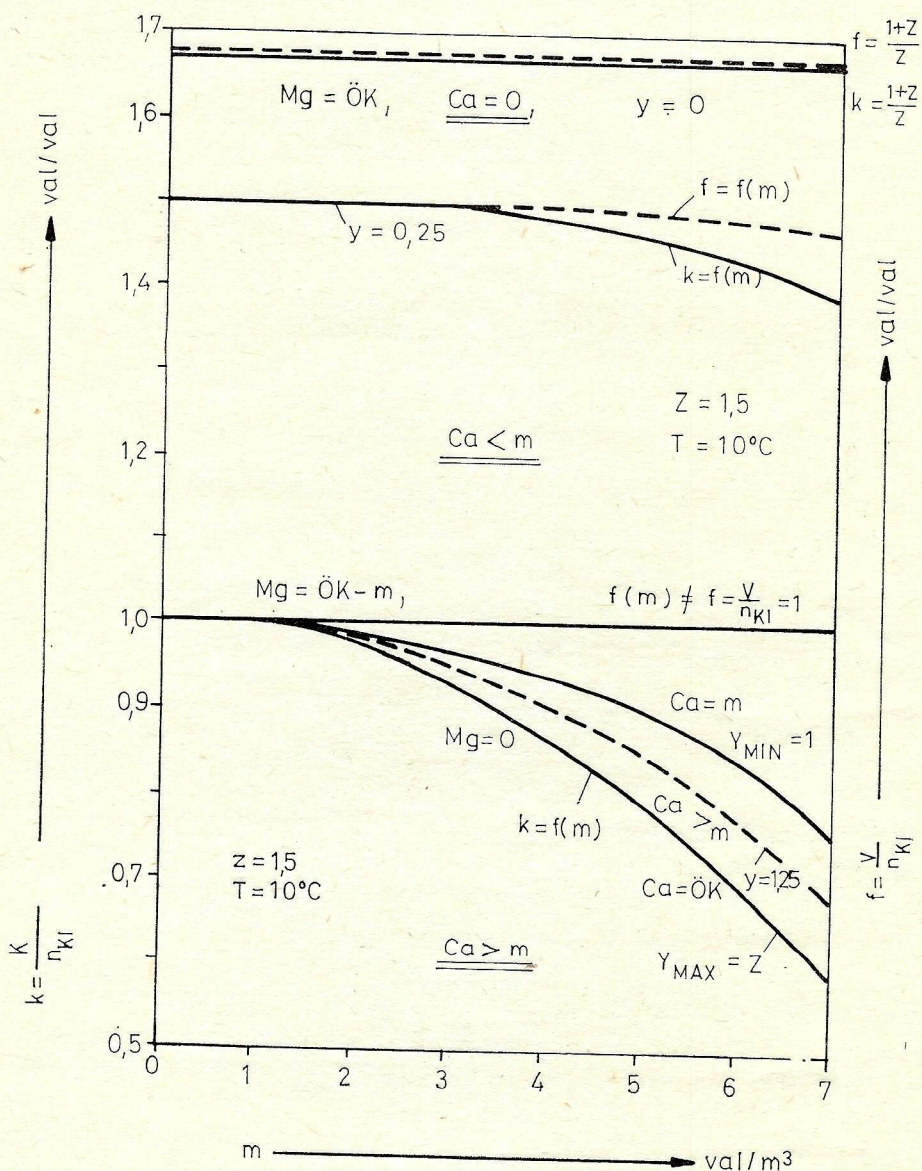
Vegyületfajta	Eset		
	$Ca > m$	$\text{ÖK} < m < Ca$	$\text{ÖK} < m$
$Ca(HCO_3)_2$	m	Ca	Ca
$Mg(HCO_3)_2$	O	$m - Ca$	$\text{ÖK} - Ca$
$CaCl_2, SO_4, (NO_3)_2$	$Ca - m$	O	O
$MgCl_2, SO_4, (NO_3)_2$	$\text{ÖK} - Ca$	$\text{ÖK} - m$	O
Na_2SO_4, Cl, NO_3	$\text{ÖS} - \text{ÖK}$	$\text{ÖS} - \text{ÖK}$	$\text{ÖS} - \text{ÖK}$
SZCO ₂	$2 P_{NEG}$	$2 P_{NEG}$	$2 P_{NEG}$
TCO ₂	$K_T Ca m^2$	$K_T Ca m^2$	$K_T Ca m^2$

ÖS = a víz összes sótartalma

SZCO₂ = szabad CO₂

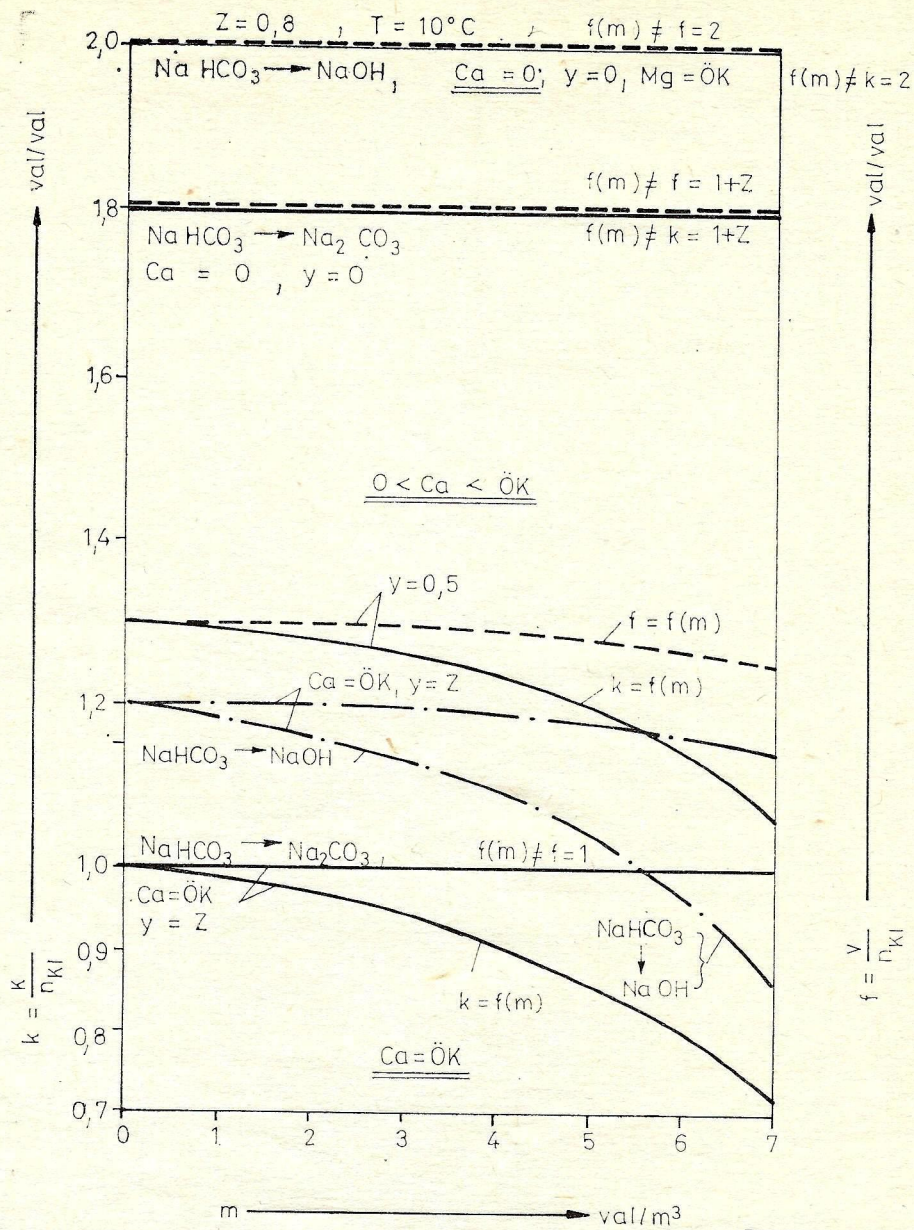
TCO₂ = tartozékos CO₂ tartalom

Vegyületek	Eset		
	$n < Ca$	$m \geq Ca$	$m \geq \ddot{O}K$
$Ca(HCO_3)_2$ $Mg(HCO_3)_2$ $CaCl_2, SO_4, (NO_3)_2$ $MgCl_2, SO_4, (NO_3)_2$ Na_2SO_4, Cl, NO_3 $SZCO_2$ Értelmezési tart.	m O $(y-1) m$ $(z-y) m$ $\ddot{O}S-\ddot{O}K$ $2 P_{NEG}$ $1 < y < z > 1$	$y < m$ $(1-y) m$ O $(z-1) m$ $\ddot{O}S-\ddot{O}K$ $2 P_{NEG}$ $z > 1$ $O < y \leq 1$	$y < m$ $(zyy) m$ O O $\ddot{O}S-\ddot{O}K$ $2 P_{NEG}$ $O < y < z \leq 1$
Minimális	$y_{MIN} = 1$ $Ca = m$	$y_{MIN} = O$ $Ca - O$	$y_{MIN} = O$ $Ca > O$
Maximális	$y_{MAX} = z$ $Ca = \ddot{O}K$	$y_{MAX} = 1$ $Ca = m$	$y_{MAX} = z$ $Ca = KK$

3. ábra. Meszes előlágnyítás vegyszerfelesleg tényezője és fajlagos környezetszennyezése $m < \ddot{O}K$ esetén

747-3

4. ábra. Szikes vizek meszes előlagytásának vegyszerfelesleg tényezője és fajlagos környezetszennyezése

Ellenőrzésül szolgálhat a $k_R = \frac{\sum n_{BE, i}}{\sum n_{KI, i}} - 1$ összefüggés.

A vízkezelő rendszer teljes vegyszerfogyasztása:

$$\begin{aligned} V_R &= \sum v_i + V_s \\ \sum v_i &= \sum f_i \cdot n_{KI, i} \end{aligned}$$

Itt V_s = a semlegesítőnél felhasznált vegyszer (lúg, ill. sav) mennyisége, ami az egyes műveleti elemek regenerátumaiban lévő vegyszerfelesleg előjeles összege, tehát

$$v_s = \sum F_i = \sum (f_i - 1) n_{KI, i}$$

A rendszer fajlagos vegyszerfelesleg tényezője pedig:

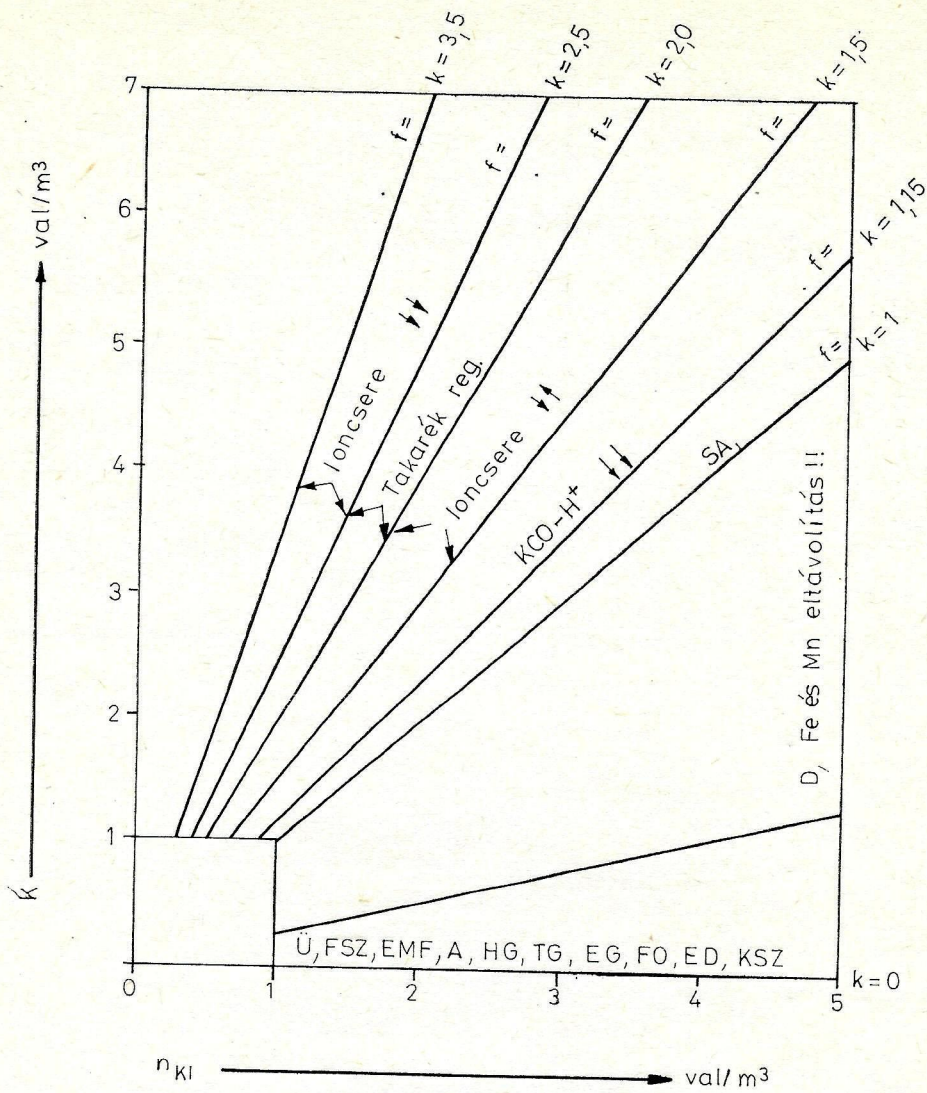
$$f_R = \frac{V_R}{\sum n_{KI, i}} = \frac{\sum V_i + V_s}{\sum n_{KI, i}}$$

A rendszer vizsgálatába tehát a semlegesítő műveleti elemet is be kell vonni.

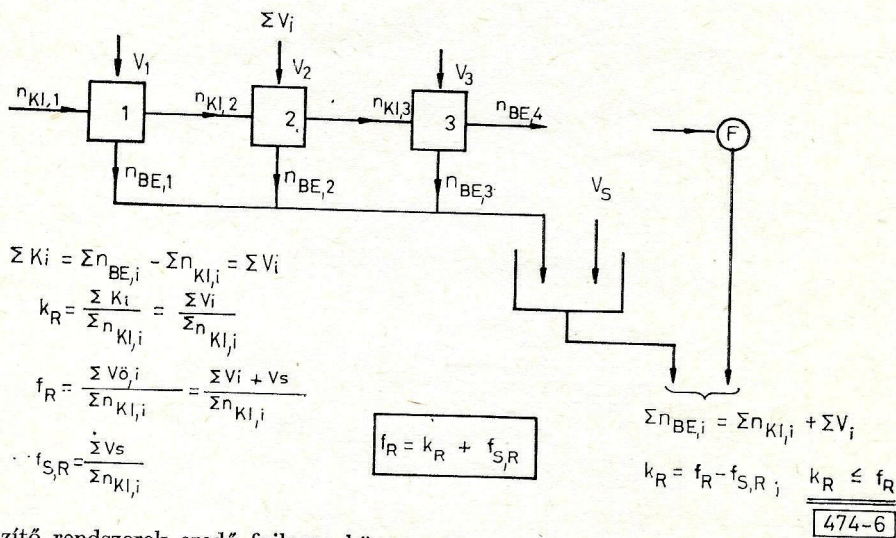
Meszes előlagytás és egyéb, pl. kémiai szűrés alkalmazásakor általában.

$$f_R \neq k_R < f_R \text{ és } f_R = k_R + f_s$$

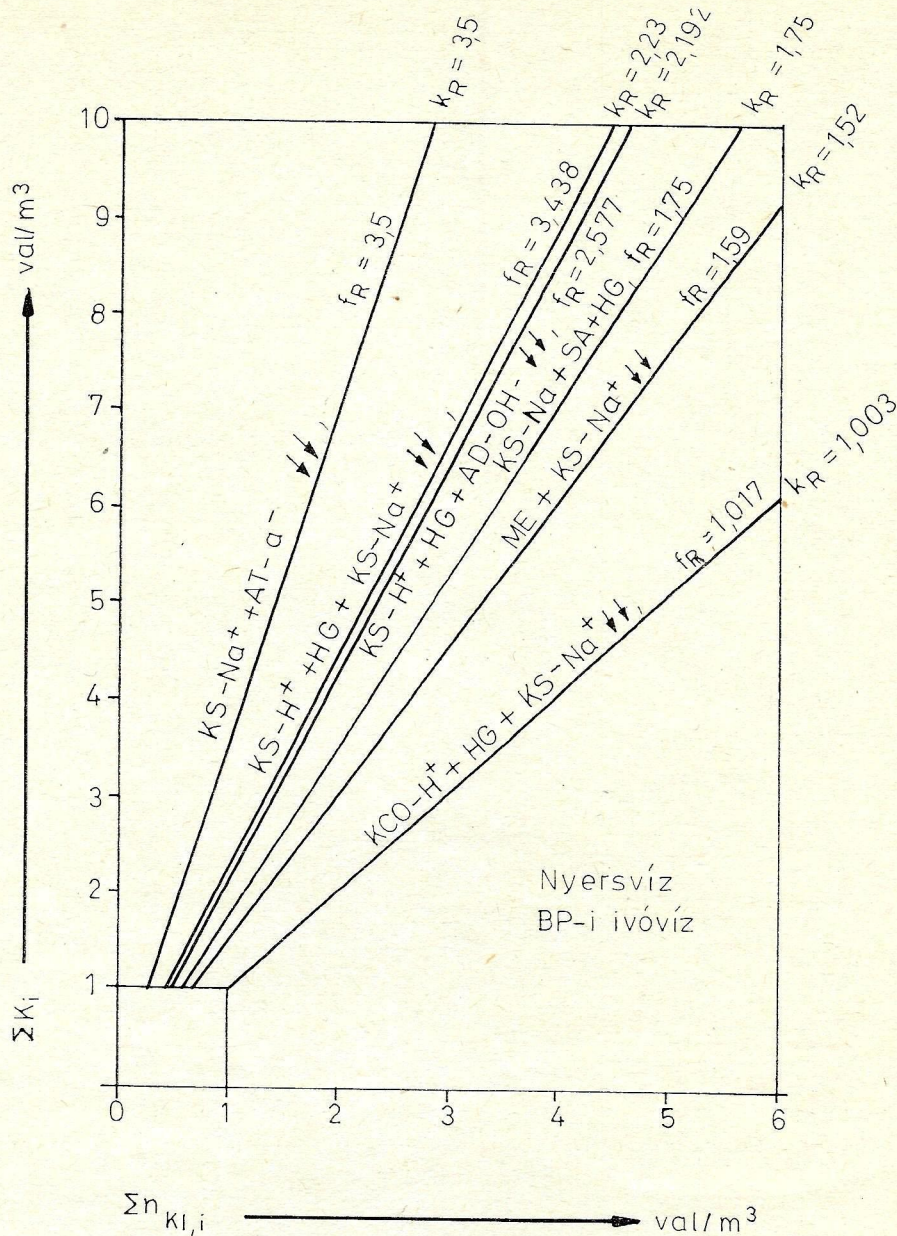
A rendszer számítási eljárását a 6. ábrán állítottuk össze.

5. ábra. Vízezelő elemek környezetszennyezésének összefoglaló ábrája

6. ábra. Vízelőkészítő rendszerek eredő fajlagos környezetszennyezése és vegyszerfelesleg tényezője

747-7

7. ábra. Dekarbonizáló rendszerek környezetszennyezése

A dekarbonizáló rendszerek környezetszennyezési mértékét a 7. ábra, a teljes sótalanító rendszerek környezetszennyezési mértékét pedig a 8. ábra mutatja.

6. Összefoglalás

A tanulmányban, a teljesség igénye nélkül, pót-tápvíz-előkészítő rendszerek környezetszennyezési mértékét vizsgáltam.

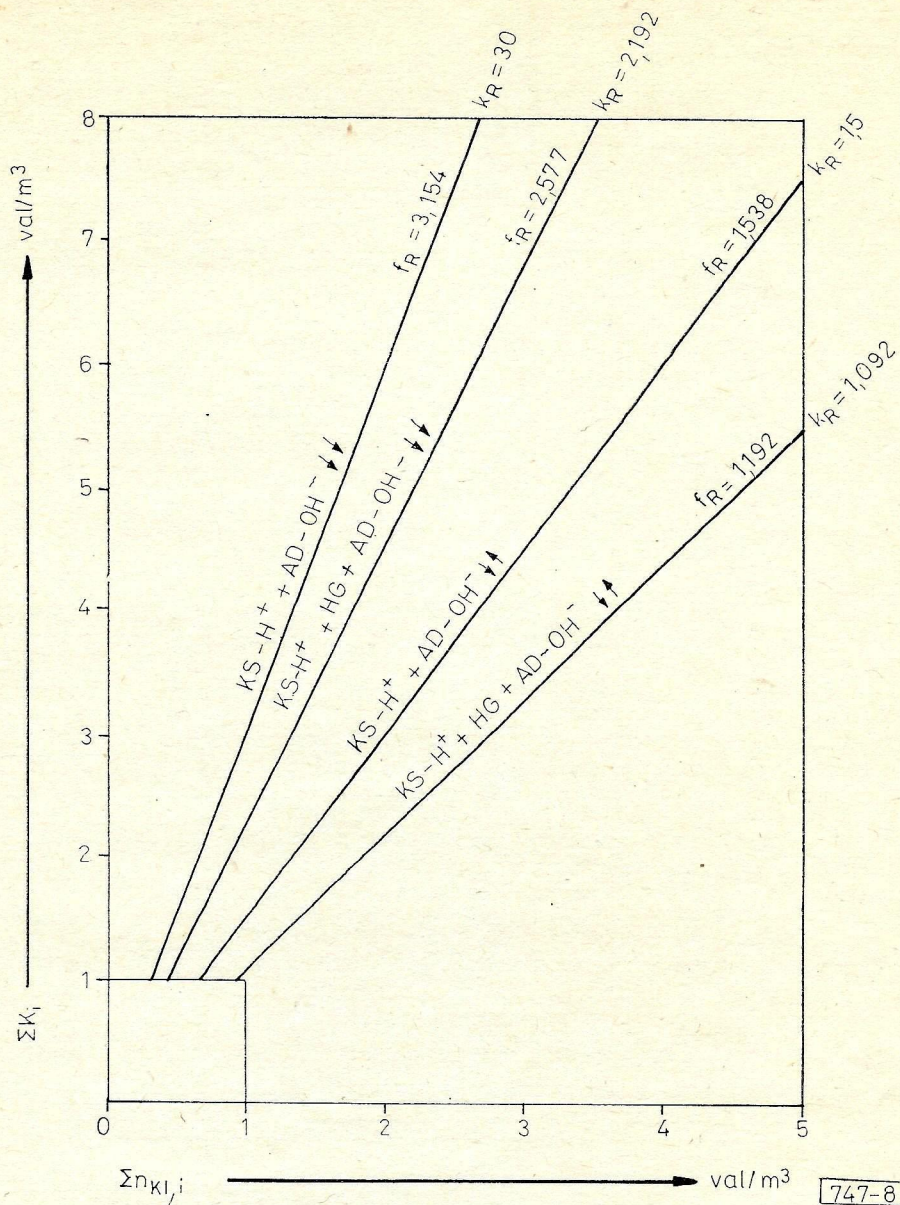
Általánosan használható összefüggések segít-

ségével a különböző (fizikai és vegyi műveleti elemekből álló) vízkezelő kapcsolások fajlagos környezetszennyezési mértéke analitikus úton vizsgálható.

A számítási eljárás módot nyújt e problémakör számítógépes feldolgozására.

A bemutatott példák elsősorban a tervezés időszakában nyújtanak segítséget ahhoz, hogy környezetkímélőbb vegyi vízelőkészítő rendszerek létesüljenek.

Néhány hasznos információ azonban az üzemeltetés részére is kiolvasható. Ilyenek például:

8. ábra. Teljes sótalanító rendszerek környezetszennyezése

- a meglévő technológián belül a mosóvizek, regenerátumok megfelelő hányadának gyűjtése és újrafelhasználása javítja a környezetszennyezési mértéket;
- meglévő berendezések vízelosztásának javításával, az áramlási holtterek megszüntetésével úgy csökkenthető a környezetszennyezés, hogy egyben a kevesebb vegyszerfelhasználás miatt javul a gazdaságosság;

— derítőberendezéseknél a vegyszertüladagolás helyett, adott esetben pl. hulladékhő felhasználásával a víz viszkozitásának csökkentése révén, jelentős ülepítési hatásfokjavulás érhető el stb.

IRODALOM

- [1] *Hilt László*: Erőművi vízkezelő berendezések létesítésének néhány kérdése. *Energiagazdálkodás*, 1980. I—II.
- [2] *Mack Péter*: Erőművi és ipari vízelőkészítő berendezések hatása az élővizekre vízminőségi szempontból. *Energia és Atomtechnika*, 1977. I.

FELHÍVÁS A CIKKEK SZERZŐIHEZ!

Felkérjük a cikkek T. Szerzőit, hogy a lap megjelenése után, lehetőleg egy héten belül szíveskedjenek a cikkek-ről készített különlevonatokat az ETE titkárságán átvenni. (1055 Budapest. Kossuth Lajos tér 6. I. em. Telefon: 532-751. Ügyintéző: Demeter Zsuzsa)